

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Spies of the Caribbean: Ian Fleming, James Bond en De West

Steen, B.S. van der

Citation

Steen, B. S. van der. (2023). Spies of the Caribbean: Ian Fleming, James Bond en De West. *De Boekenwereld*, 39(3), 31-33. doi:10.5117/DBW2023.3.009.STEE

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3718539>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Spies of the Caribbean

Ian Fleming, James Bond en De West
Bart van der Steen

Gouden pistolen en typemachines

Toen het eerste James Bond-boek in 1953 van de persen rolde, feliciteerde schrijver Ian Fleming zichzelf met een bijzondere aankoop: een met bladgoud versierde typemachine. Vanaf dat moment beschouwde Fleming zichzelf als een echte auteur. Twaalf jaar later sloot Fleming zijn schrijverscarrière af met een laatste boek: *The man with the golden gun* (1965). Geschreven door 'the man with the golden typewriter', en zowel bedacht als gesitueerd in Jamaica.

Het begin, hoogtepunt en einde van James Bonds carrière zijn onlosmakelijk verbonden met de Cariben. Fleming schreef zijn boeken vanuit Golden Eye, zijn vakantiewoning op Jamaica. Hij vernoemde zijn hoofdpersoon naar de ornitholoog en auteur van het boek *Birds of the West Indies*. De eerste confrontatie met Bonds aartsvijand, Blofeld, werd gesitueerd nabij het eiland Nassau. En Bonds laatste avontuur had wederom Jamaica als setting.

De ware James Bond: Ian Fleming vernoemde zijn geheim agent naar de ornitholoog James Bond. De laatste kon dat wel

waarderen. Deze foto toont beide heren in 1964 voor Flemings zomerhuis met de naam Goldeneye.

Toch is Bonds verhouding tot de Cariben verre van eenvouding. Zowel zijn beste als zijn meest problematische verhalen zijn daar gesitueerd. Fleming nam zijn Britse lezers, verarmd en murw gebeukt door de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog, in de jaren vijftig en zestig mee op reis naar paradijselijke eilanden, vol glamour, natuurschoon en actie. Tegelijkertijd vervormde Fleming het beeld van de Cariben, door de regio af te schilderen als een schuiloord voor piraten, gangsters en communisten; een plek waar zelfs James Bond niet veilig was. Tegenstanders waren mensen die in alles het tegenbeeld waren van Bond: onbetrouwbaar, verraderlijk, van kleur of met Slavische roots. Bonds wereld was er een waarin kleur en afkomst

een bepalende rol speelden, en dat speelt ook een prominente rol in de Caribische avonturen van Bond. Een onderzoek naar de band tussen James Bond en de Cariben toont zowel de aantrekkingskracht als de duistere zijde van 's werelds meest bekende spion.

Betoverd door Caribische natuur

Beeldschone vrouwen, exotische locaties en spectaculaire actie. Dat zijn de elementen die de James Bond-boeken – en later de films – tot zo'n overdonderend succes hebben gemaakt. Dat maakt Flemings eerste Bond-boek (*Casino Royale*, 1953) dan ook een vreemde eend in de bijt. Het verhaal speelt zich af in een verlopen Frans kuststadje en de meest exotische scène bestaat uit Bond die een avocado eet. Voor die tijd een ongekennde luxe, net zoals het feit dat Bond een douche had in zijn appartement in Chelsea; douches werden in Engeland pas in de jaren zestig gemeengoed.

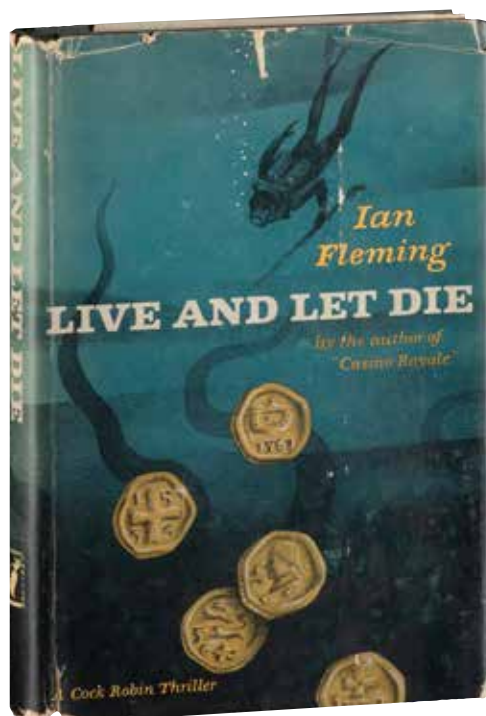
Voor zijn tweede werk (*Live and Let Die*, 1954) pakte Fleming de zaken grootser aan. Zijn debuut was in Engeland een bestseller geworden. Nu wilde hij ook de Amerikaanse lezersmarkt veroveren. Hij koos daarom voor een verhaal met meer actie en als setting opteerde hij voor de VS, Jamaica en de Cariben; plekken waar een gemiddelde Brit toen zelden kwam. Hij schotelde de lezer prachtige beelden voor van de Caribische natuur, en vooral van de onderwaterwereld. Fleming was zelf een duiker en gefascineerd door de Caribische fauna. Hij verwerkte dat in een onderwatermissie, waarbij Bond een familie pijlinktvis deed opschrikken, "variërend van zesponders tot jongen van ongeveer zes ons, schatte hij, broos en lichtgevend in het halfdonker en bijna verticaal hangend in een vervagende lijn als een rij biddende koorknapen."

De voodoo-rituelen van Mr Big

Door dit soort uitweidingen en beschrijvingen werd *Live and Let Die* een Bond-verhaal ten voeten uit. Maar het is ook een van de meest problematische boeken uit de reeks. Het eerste wat een hedendaagse lezer tegen de borst stuit, is dat Bond het n-woord gebruikt. Sowieso heeft Bond weinig op met de eilandbevolking, die hij ziet als lui en onbetrouwbaar. Het is ironisch dat Fleming enerzijds het n-woord gebruikte, maar er tegelijkertijd geen been in zag om zulk taalgebruik – op aandringen van de distributeur – uit de Amerikaanse editie te schrappen.

Niet alleen Flemings taalgebruik verraadt zulk racisme, het is integraal verweven in het plot. Bond moet het in dit verhaal opnemen tegen Mister Big, een zwaarlijvige, zwarte, Amerikaanse communist, die door middel

van goudsmokkel de Amerikaanse economie wil ondermijnen. Mister Big is een kwaadaardig soort stereotype, een mengeling van alles waar Fleming een hekel aan had. Het wordt nog erger wanneer het plot zich verder ontvouwt. Mister Big gebruikt voodoo rituelen om zwarte Amerikanen zijn wil op te leggen. Zelf gelooft hij natuurlijk niet in voodoo, maar volgens het verhaal doen veel zwarte Amerikanen dat wél. Het maakt dat heel de VS voor Bond gevaarlijk gebied wordt, want elke zwarte Amerikaan kan in dienst staan van zijn vijand. Zwarte Amerikanen, zo suggereert het verhaal, zijn vanwege hun achterlijkheid gemakkelijk te manipuleren.

De enige troost voor een hedendaagse lezer is wellicht dat Flemings plan om met dit boek de Amerikaanse markt te veroveren niet opging. Sterker nog, het boek werd een sof. Het kwaadaardige plot zal daar aan hebben bijgedragen, hoewel Amerikaanse lezers zich waarschijnlijk vooral zullen hebben gestoord aan een ander plot-element. Mister Big bedreigt weliswaar de VS, maar alleen de Britse Bond is in staat om zijn plan te verijdelen. Daarbij krijgt hij weliswaar hulp van CIA-man Felix Leiter, maar het is duidelijk dat Bond het denkwerk doet, terwijl Leiter vooral zorgt voor ondersteuning in de vorm van mankracht en materieel. Britse lezers konden zich wel vinden in deze Brains-vs-Muscle rolverdeling, maar in Amerika kon men er weinig enthousiasme voor opbrengen. Het boek flopte in Amerika en Flemings derde boek (*Moonraker*, 1955) werd een zuiver Brits verhaal.

Tussen Blofeld en Doctor No.

Maar het bloed kruipt waar het niet kan gaan en na verloop van tijd stuurde Fleming zijn creatie steeds vaker naar verre oorden. Hij beperkte zich daarbij voornamelijk tot voormalige Britse koloniën, waar Bond-de-voormalig-kolonisator orde op zaken moest stellen, maar de Cariben behielden een centrale plaats. Flemings schrijfroutine bestond uit vroeg opstaan, duiken, ontbijten en tot het middaguur schrijven, waarna de namiddag en avond bestemd waren voor uitjes in de natuur en cocktailparty's. Zijn indrukken verwerkte hij in boeken als *Doctor No* en *Thunderball*, werken

neerbuigende opmerkingen over de lokale bevolking.

Op kritische vragen hierover reageerde Fleming met de opmerking dat het hier om fictie ging. De megalomane slechteriken, hun vulkaanbases en laserpistolen moesten met een even grote schep zout genomen worden als, bijvoorbeeld, Bonds opmerking dat vrouwen niet kunnen autorijden. De opmerkingen over vrouwen en mensen van kleur weerspiegelden niet zijn eigen mening, aldus Fleming, maar waren onderdeel van Bonds fictionele wereld. Het kon maar weinig critici overtuigen. Ondertussen liep het grote publiek met Bond weg.

Betoverend natuurschoon: *Live and let die* (1954) toont Flemings fascinatie door de natuur van de Cariben. Het boek bevat prachtige beschrijvingen van de onderwaterwereld, naast racistische beschrijvingen van de bewoners van de Cariben.

Romancier en journalist: Ian Fleming verwerkte zijn bewondering voor de Caribische natuur niet alleen in zijn romans. Hij schreef ook een soort reisgids van Jamaica. Hij was immers journalist.

waarin Fleming de top van zijn kunnen bereikte. *Thunderball* bevat onder andere een spectaculair onderwatergevecht tussen Amerikaanse mariniers en de manschappen van Spectre.

Drie van de laatste Bond-boeken (*Thunderball*, 1961; *On her majesty's secret service*, 1963 en *You only live twice*, 1964) worden doorgaans aangeduid als de Blofeld-trilogie en wederom spelen de Cariben een centrale rol. Het Bond-karakter was nu helemaal klaar en Fleming had de perfecte vorm gevonden voor zijn plots. In het eerste deel steelt de megalomane Blofeld (een mix van eerdere karakters als Mister Big en Doctor No) een atoombom en eist hij losgeld, waarop Bond wordt ingevlogen om het plan te verijdelen (wederom met wat hulp van Leiter en de CIA). De plaats van handeling is het eiland Nassau, volgens Blofeld de ideale plaats om een bom te verstoppen. De eerder genoemde problematiek blijft, ook al is deze minder uitgesproken. De lezer wordt door Fleming opnieuw vergast op adembemennende natuurbeschrijvingen, vermengd met

Eindelijk rust... op Jamaica

De band tussen Bond en de Cariben vindt zijn climax in het laatste, postuum gepubliceerde Bond-boek (*The man with the golden gun*, 1965). Nadat Blofeld op een afgrijselijke manier wraak heeft genomen, raakt Bond in de greep van depressie, alcoholmisbruik, geheugenverlies en zelfs hersenspoeling door communisten. Het eindigt met een mislukte aanslag op Bonds baas, M, waarna Bond zijn naam moet zuiveren door af te rekenen met 's werelds gevaarlijkste huurmoordenaar Scaramanga (de man met het gouden pistool). De op het eerste gezicht eenvoudige maar gevaarlijke missie ontspoort echter wanneer – in een klassieke Fleming plot-twist – blijkt dat Scaramanga samen met de Sovjet-Unie en de Amerikaanse maffia werkt aan een samenzwering om Amerika te ondermijnen.

Cariben, communisten en gangsters vormen klassieke bestanddelen van het Bond-verhaal. Feitelijk zijn het constanten in Bonds

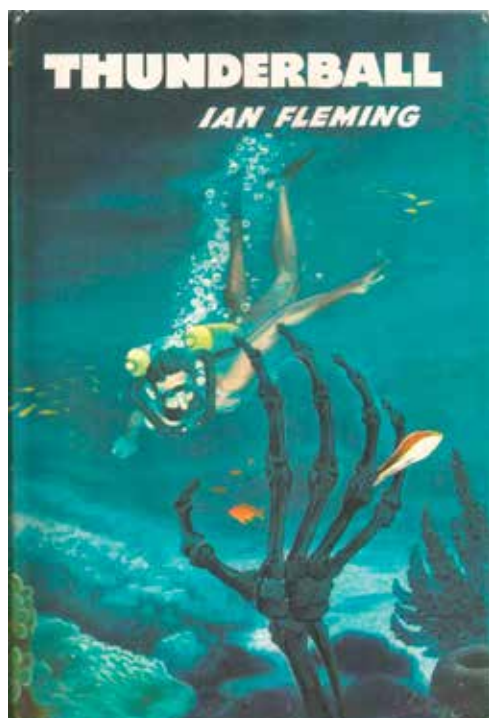
wereld, veel meer dan tot nog toe is opgemerkt. Het laatste boek is milder van toon. Fleming is overduidelijk gefascineerd door de natuur en begaan met de plaatselijke bevolking – ook al kan hij zijn koloniale en patriarchale bril niet afzetten.

Het einde van dit laatste werk is hartverscheurend. Fleming is al dood wanneer het boek verschijnt en in de laatste scène kruipen Bond en zijn partner-voor-dit-avontuur Mary Goodnight tussen de lakens. Ze bevinden zich in een bungalow, afgezonderd van de rest van het eiland. Goodnight stelt Bond een kalm leven in het vooruitzicht op Jamaica, vol natuur, huiselijkheid en rust. Bond laat het

zich welgevalen, maar weet dat het vergeefs is. Voor de rusteloze Bond zou herhaling het uitzicht, hoe mooi ook, ‘het altijd doen verbleken.’

Van papier naar the silver screen

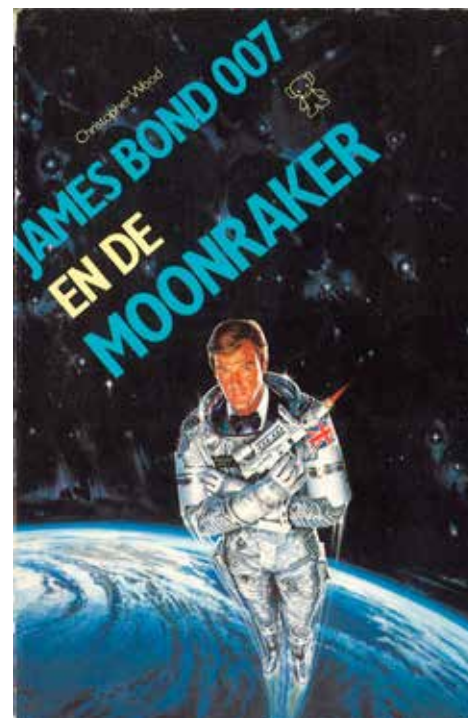
Fleming was voortdurend in de weer om zijn boeken te laten verfilmen. Al in 1954 verscheen een tv-bewerking van *Casino Royale*, maar het werd geen groot succes. Fleming was wel zeer tevreden over de eerste ‘echte’ Bond-film (*Doctor No*, 1964), die vlak voor zijn dood uitkwam. Het was het begin van een serie films die tot op heden doorloopt en waarin de

Terugkerende thema's: Fleming zwom en dook veel rondom Jamaica. Zijn ervaringen verwerkte hij in meerdere boeken, van *Live and let die* (1954) tot *Thunderball* (1961).

Van boek naar film en terug: Flemings boek *Moonraker* (1955) werd in 1979 verfilmd en kreeg een Star Wars-achtig plot. Daarvoor moest het oorspronkelijk verhaal zó veranderd worden, dat het filmscript de basis vormde voor een tweede *Moonraker* boek, dat samen met de film uitkwam.

Strijd onder water: Flemings *Thunderball* (1961) eindigt met een spectaculaire onderwater veldslag tussen Amerikaanse mariniers en de manschappen van Spectre. Het kostte de nodige hoofdbreken om deze cruciale scene dynamisch over te brengen op film.

Cariben en De West regelmatig als setting gebruikt worden. Net als bij de boekenserie is *Live and Let Die* (1973) de meest problematische uit de reeks.

Maar er verschenen niet alleen films uit het Westen met voormalige koloniën als setting. De verhoudingen werden regelmatig omgedraaid. Zo produceerde Arthur C. Clarke (schrijver van *2001: A Space Odyssey*) in 1967 de Singalese Bond-parodie *Sorungeth Soru*, beter bekend als *Jamis Bandu*. De hoofdelementen zijn hetzelfde: spectaculaire actie, megalomane slechteriken en beeldschone dames. Maar dit keer is het niet de witte Bond die in de voormalige kolonie orde op zaken stelt. Nee, Jamis Bandu is Singalees en doordat hij de wereld redt, staat de wereld – Groot-Brittannië inclusief – bij hem in het krijt.